

Wstęp

Inspiracją do powstania niniejszej książki była konferencja naukowa „Medycyna narracyjna. Wartość opowieści o doświadczeniu choroby w praktyce klinicznej, badaniach i edukacji”, która odbyła się w czerwcu 2018 roku na Uniwersytecie Warszawskim. Konferencja ta, otwierająca cykl spotkań dotyczących medycyny narracyjnej, zainicjowana została przez dr n. med. Aldonę Katarzynę Jankowską, która nawiązała bezpośrednią współpracę z twórczynią *narrative medicine*, Ritą Charon z Uniwersytetu Columbia w Nowym Jorku. W organizację wydarzenia zaangażowało się kilka podmiotów: Instytut Języka Polskiego UW, Zespół Języka Medycznego Rady Języka Polskiego przy Prezydium PAN, Pracownia Komunikacji w Medycynie Wydziału Lekarskiego Collegium Medicum UMK w Bydgoszczy, Polskie Towarzystwo Komunikacji Medycznej oraz Studium Komunikacji Medycznej Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego.

Pomysłodawcy konferencji mieli świadomość, że tematyka medycyny narracyjnej jest w Polsce stosunkowo mało rozpoznana¹, a w realiach szpitalnych czy w świadomości pacjentów niemal nieobecna. Jednocześnie towarzyszyło im przekonanie, że zasługuje ona na czas i uwagę. Nie dlatego, że wyznacza obecnie jeden z ważniejszych kierunków rozwoju

¹ Nie oznacza to bynajmniej, że nie ma polskich publikacji na ten temat. Zagadnienie medycyny narracyjnej było podejmowane i opisywane przez polskich naukowców i lekarzy, szczególnie w aspekcie medycznym i socjologicznym. Najważniejsze z tych prac są przywoływane w artykułach składających się na niniejszą monografię.

współczesnej refleksji nad medycyną na świecie, tylko dlatego, że dotyka samej istoty medycyny: spotkania człowieka z człowiekiem. I jako taka warta jest tego, aby zaaranżować spotkanie osób zajmujących się problematyką narracji w medycynie, choćby była ich tylko garstka. Ku radości organizatorów okazało się, że w różnych ośrodkach naukowych w kraju są specjaliści, którzy – często nie wiedząc o sobie nawzajem – znają koncepcję Rity Charon i sięgają do niej w prowadzonych przez siebie badaniach. Okazało się także, że w wielu miejscach na świecie (m.in. w USA, Kanadzie i Szwecji) polscy lekarze (klinicyści polskiego pochodzenia) pracują z wykorzystaniem medycyny narracyjnej, zaszczepiają i rozwijają tę ideę.

Artykuły zebrane w niniejszej monografii ukazują medycynę narracyjną z dwóch podstawowych perspektyw. Pierwszą z nich jest praktyka medyczna, rozszerzona o aspekt dydaktyczny, dotyczący kształcenia umiejętności komunikacyjnych oraz postawy etycznej studentów kierunków medycznych. Drugą zaś jest współczesna humanistyka, przechodząca dostrzegalny „zwrot ku narracji”: podejście narracyjne w medycynie osadzone zostaje w ramach badań filologicznych, literaturoznawczo-językoznawczych. Warto podkreślić, że prezentowane artykuły zostały napisane przez autorów o różnorodnym ukierunkowaniu zawodowym i naukowym. Osoby związane z pracą kliniczną otrzymują w postaci medycyny narracyjnej narzędzie, dzięki któremu mogą docierać do głęboko humanistycznego wymiaru swojej profesji; dla nich interpretowanie opowieści pacjentów jest doświadczeniem nowym w stosunku do tego, czym zajmują się w codziennej praktyce. Z kolei dla filologów, literaturoznawców i językoznawców, analiza i interpretacja tekstu, docieranie do zawartych w nim pokładów treści są istotą pracy badawczej. W tych artykułach, oprócz wnikliwych analiz, inspirujących – w co wierzę – także dla odbiorców związanych z medycyną, znajdują się różnorodne odniesienia do zagadnień medycznych (dotyczących zdrowia, choroby, praktyki klinicznej, relacji między lekarzem i pacjentem), ukazanych przez pryzmat dyscyplin filologicznych. Są w tych pracach fragmenty sięgające do źródeł medycyny narracyjnej oraz jej podstaw metodologicznych.

Oddawana do rąk Czytelników książka jest publikacją interdyscyplinarną. Takie podejście jest uzasadnione specyfiką podjętej tematyki. W medycynie narracyjnej przenikają się odniesienia do kilku dziedzin humanistyki. W sposób szczególny łączy ona medycynę i literaturę (a raczej: literaturoznawstwo), czyli dwie profesje i pasje Rity Charon,

twórczyni koncepcji². We wprowadzeniu do książki *Narrative Medicine: Honoring the Stories of Illness* Charon przyznaje, że medycyna narracyjna wyłoniła się z kilku źródeł. Określa tę dziedzinę jako „kliniczną kuzynkę badań nad związkami literatury i medycyny oraz literacką kuzynkę opieki skoncentrowanej na relacji”³.

Wokół medycyny narracyjnej powstało wiele nieporozumień, także w środowisku medycznym. Wynikają one z kilku powodów, m.in. z niedostatecznego zrozumienia istoty tej koncepcji, zwłaszcza relacji między medycyną a narracją (jak połączyć ze sobą opowieści pacjentów, literaturę i opiekę medyczną opartą na dowodach?), oraz z braku jednoznaczności samego terminu *narrative medicine* i jego tłumaczeń⁴. Aby właściwie pojąć i zaprezentować istotę medycyny narracyjnej – zgodnie z intencjami i w duchu profesor Charon – należy podkreślić, że nie każda obecność narracji w medycynie, nie każda opowieść o doświadczeniu choroby (czy to wyrażona w formie literackiej, czy jako wypowiedź mieszcząca się w ramach dyskursu medycznego) jest medycyną narracyjną. Medycyna narracyjna, w kształcie zaproponowanym przez Ritę Charon i jej współpracowników, jest konkretną, przemyślaną i dokładnie opisaną w literaturze przedmiotu formą praktyki klinicznej (i dydaktycznej), która wspiera proces diagnozy i leczenia. Jest to model sprawowania opieki nad pacjentem, akcentujący jego podmiotowość, dowartościowujący jego perspektywę i osobiste doświadczenie choroby. Polega na uważnym obserwowaniu chorego, słuchaniu i interpretowaniu wysyłanych przez niego komunikatów (werbalnych i niewerbalnych) i wyprowadzaniu na tej podstawie wniosków klinicznych, uzupełniających „twarde” dane fizyczne. Tę specyfikę koncepcji Charon oddaje opisowe sformułowanie *Narrative Evidence-Based*

² Rita Charon ukończyła studia medyczne na Harvard Medical School w 1978 roku, w szpitalu Montefiore w Nowym Jorku zrobiła specjalizację z medycyny wewnętrznej. Po kilku latach praktyki klinicznej rozpoczęła studia literaturoznawcze na Uniwersytecie Columbia. Studiowała literaturę amerykańską i porównawczą, w 1999 roku obroniła doktorat na temat twórczości Henry’ego Jamesa. Jej praca doktorska nosiła tytuł: *The Great Beheld Sum of Things: Intersubjective Studies of Henry James, Literary Studies of Medicine* i dotyczyła możliwości wykorzystania literatury, w tym teorii narracji, w pracy klinicznej, w relacji z pacjentem.

³ Rita Charon, *Narrative Medicine: Honoring the Stories of Illness*, New York 2006, s. vii. Wszędzie, gdzie nie podano inaczej, przekładu cytatów dokonały autorki danych tekstów.

⁴ Por. uwagi na temat terminu „medycyna narracyjna” w artykule *Medycyna narracyjna z perspektywy lingwistyki i poetyki kognitywnej* w tej książce.

Medicine, nawiązujące do zakorzenionego w myśli medycznej wyrażenia *Evidence-Based Medicine*. Medycyna narracyjna to także propozycja szkolenia studentów i pracowników opieki medycznej, przygotowująca ich do pracy z pacjentami poprzez kształtowanie określonych umiejętności, w tym kompetencji narracyjnej. Służą temu m.in. czytanie tekstów literackich, kontakt z dziełami malarskimi i filmowymi, ich wielopoziomowa analiza i interpretacja.

W niniejszym tomie znajdują się artykuły dotyczące bezpośrednio medycyny narracyjnej, skupione na określonych jej aspektach (teoretycznych i praktycznych); takie, dla których podejście narracyjne stanowi inspirację, tło bądź punkt wyjścia do szerszej refleksji, a także takie, które dotyczą pokrewnych relacji literatury i medycyny. Zostały one podzielone na cztery części.

Na część pierwszą składają się teksty skupione wokół roli medycyny narracyjnej w praktyce klinicznej i w dydaktyce medycznej. Otwiera ją artykuł Małgorzaty Lubier-Szumniak, lekarki z wieloletnim doświadczeniem klinicznym, która zarysowuje perspektywę zagraniczną omawianej koncepcji: opowiada historię rozwoju medycyny narracyjnej w Szwecji. Dwa następne teksty to studia narracji kobiet. Barbara Baranowska, Antonina Doroszevska i Urszula Tataj-Puzyna poruszają kwestie naturalnej obecności narracji w położnictwie i opowieści kobiet na temat doświadczeń (tych dobrych, i tych złych) związanych z ciążą, porodem i macierzyństwem. Narracje kobiet z niepełnosprawnościami, jako źródło wiedzy i czynnik kształtujący wrażliwość personelu medycznego, opisują Halina Kulik i Józefa Dąbek.

W części drugiej zawarte są artykuły podejmujące wybrane aspekty metodologiczne medycyny narracyjnej. Artykuł Marty Chojnackiej-Kuraś pokazuje podstawowe założenia teoretyczne medycyny narracyjnej z perspektywy lingwistyki i poetyki kognitywnej. Literaturoznawczyni Hanna Serkowska koncentruje uwagę na stworzonej przez Ritę Charon metodzie „równoległych kart choroby”. Omawia ją na przykładzie opisywanych przez lekarzy historii pacjentów, które składają się na cykl *Die ene patiënt* ukazujący się w weekendowym dodatku do holenderskiego dziennika „De Volkskrant”. Artykuł autorstwa Aleksandry Szugajew przybliży odbiorcom, na konkretnym przykładzie literackim, podstawową metodę pracy z tekstem, stosowaną na szkoleniach i warsztatach z medycyny narracyjnej.

Trzecią część tomu tworzą teksty dotyczące narracji w dyskursie medycznym i w komunikacji między lekarzem a pacjentem. Tematem lingwistycznego artykułu Magdaleny Zabielskiej i Magdy Żelazowskiej-

-Sobczyk są fachowe publikacje medyczne, w których uwzględnia się relacje przekazywane przez lekarzy i pacjentów jako istotne źródło wiedzy klinicznej. Tekst Anny Kuzio dotyczy interakcji między lekarzami i pacjentami; autorka bada wpływ ram grzecznościowych oraz strategii narracyjnych na spójność i skuteczność komunikacji.

W ostatniej, czwartej części zebrane zostały teksty, które można nazwać – przywołując metaforyczny koncept Rity Charon – „literackimi kuzynkami” medycyny narracyjnej. Artykuły te pokazują różne relacje między literaturą a medycyną. Pierwszy z nich należy do nurtu badań nad literaturą podejmującą problematykę przeżywania choroby. Literaturoznawczyni Monika Ładoń przedstawia wnikliwe studium narracji o traumatycznym doświadczeniu choroby we wspomnieniowej książce Eve Ensler *W trzewiach świata. Wspomnienia*. Drugi artykuł łączy w sobie literaturę z logopedią i lingwistyką kliniczną. Olga Osińska analizuje w nim twórczość Leo Lipskiego, pisarza dotkniętego afazją. Uwzględniając współczesną wiedzę z zakresu logopedii, pokazuje cechy językowe utworów Lipskiego, w których można dostrzec typowe dla afazji objawy „rozpadu języka”. Zamykający publikację tekst Agnieszki Więckiewicz dotyczy koncepcji wzajemnej analizy Sándora Ferencziego, węgierskiego psychoanalityka, którego myśli na temat relacji lekarza z pacjentami pod wieloma względami są zbieżne z podstawowymi założeniami i praktyką medycyny narracyjnej.

Zapraszam do lektury z nadzieją, że każdemu z Czytelników książka ta przyniesie coś dobrego, że pozwoli zrozumieć koncepcję medycyny narracyjnej i wypracować własne zdanie na jej temat.

*

Serdecznie dziękuję wszystkim, którzy przyczynili się do powstania tej monografii, szczególnie: Autorkom – za pasję i przygotowanie tekstów, Recenzentom – za uważną lekturę i konstruktywne uwagi. Wyrazy wdzięczności za nieustające wsparcie i współpracę składam Doktor Antoninie Doroszewskiej i Doktor Aldonie Katarzynie Jankowskiej.

Marta Chojnacka-Kuras

Bibliografia

Charon R., *Narrative Medicine: Honoring the Stories of Illness*, Oxford University Press, New York 2006.